

## PREZENTÁCIA ĽUDOVÉHO NÁBYTKU V MÚZEU KYSUCKEJ DEDINY VO VYCHYLOVKE

Helena Kotvasová

Kysucké múzeum, Moyzesova 50, 022 01 Čadca, kysuckemuzeum@vuczilina.sk

### Abstract:

**Kotvasová, H. 2010: Presentation of rustic furniture in the Museum of the Kysuce village in Vychylovka. Rustic furniture in the museums in Slovakia, Proceedings from the expert seminar in the Tekovian museum in Levice:**

In the contribution I have aimed at rustic furniture which is located in the Museum of the Kysuce village in Vychylovka. I have divided rustic furniture into groups, where I described single parts, what the piece of furniture served for and what use it had in Kysuce families.

**Key words:** furniture, shelves, beds, chests, thrones, table, museum.

Obec Nová Bystrica leží v severozápadnej časti Slovenska na rozhraní Slovenských Beskýd a Kysuckých vrchov v doline rieky Bystrica a na jej konci v osade u Chmúry sa nachádza malebné Múzeum kysuckej dediny, ktoré spravuje Kysucké múzeum v Čadci, ktorého zriaďovateľom je Žilinský samosprávny kraj. Expozícia obsahuje 34 obytných, hospodárskych, spoločenských, technických a sakrálnych stavieb, pochádzajúcich z rôznych kútov Kysúc.

Základný kameň expozície bol položený 11. 10. 1974. Prioritná tu bola záchrana najcennejších pamiatok ľudovej architektúry z obcí Riečnica a Harvelka, ktoré mali zaniknúť z dôvodu výstavby vodnej nádrže Nová Bystrica. V rokoch 1974 – 1980 Kysucké múzeum v Čadci začalo budovať svoj základný zbierkový fond, pričom zameranie akvizičnej činnosti bolo priamo viazané úlohami, súvisiacimi so záchranou kultúrnych a historických dokladov zo zátopovej oblasti, vrátane ich nového spoločenského využívania (MARÁKY, 1984, 82). Tak ako každá časť ľudovej kultúry aj nábytok, ako prenosné zariadenie interiérov, slúžil základným potrebám človeka.

Rozvoj ľudového nábytku podmieňovala geografická poloha kraja, od styku s kultúrnymi prúdmi a od duchovnej vyspelosti toho ktorého kraja (BEDNÁRIK, 1949, 7). Tvorcovia ľudového nábytku bývali zvyčajne menej školení remeselníci, čo sa odzrkadľuje hlavne na posteliach, laviciach a stoličkách, ktoré sa nachádzajú v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke (ďalej MKD). Aj napriek neškolenosti to

boli remeselníci s vyhraneným estetickým cítením. Ich produkcia bola určená pre svoju potrebu, poprípadе pre potreby užšieho kruhu rodiny.

Ludový nábytok delíme na:

nábytok na ležanie – posteľ, lavica, kolísky, žrdky, pec

nábytok na sedenie – lavice, stolce a stoličky

nábytok skriňový alebo odkladací – truhla, polica, kredence

nábytok stolový – stôl

nábytok interiérového charakteru – vešiaky, stojany, lyžičníky, soľničky

V MKD je vyinštalovaných 6 obytných domov, v ktorých sa nachádza 110 zbierok ľudového nábytku.

<b>Zbierky ľudového nábytku vyinštalovaných v Múzeu kysuckej dediny</b>		
I. Stôl a nábytok na sedenie	Lavice doskové	12 ks
	Lavice s operadlom	6 ks
	Stôl	11 ks
	Stolce	11 ks
	Lavičky na vodu	6 ks
	Stoličky	2 ks
II. Nábytok na ležanie	Posteľ	10 ks
	Kolísky na spanie	2 ks
	Pol'ná kolíska	3 ks
	Žrdka pre bábätko	1 ks
III. Skriňový alebo odkladací nábytok	Truhla šatná	7 ks
	Polica fogaš	7 ks
	Kredenc	2 ks
	Truhla na potraviny	4 ks
	Truhly na obilie	5 ks
IV. Interiérový nábytok	Vešiaky na riad	6 ks
	Stojaky pre deti	2 ks
	Lyžičníky	5 ks
	Zrkadlá	1 ks
	Soľničky	5 ks
	Stojan na lúče	1 ks
Spolu		110 ks

## 1. Stôl a nábytok na sedenie

Stôl zaujímal významné miesto v každej domácnosti. Okolo neho sa vždy zhromažďovala rodina pri dôležitých rodinných slávnostiach a udalostiach. Stôl sa pokladal za posvätný kus nábytku. Nesmeli sa na ňom sedieť, vykladať nohy a pokladať špinavé veci. Stolu sa vždy prejavovala úcta a rešpekt, lebo sa naň pokladal boží dar „chlieb a jedlo“. Bol umiestnený uhlopriečne oproti peci, v kultovom kúte izby. Stôl je termínom starým a všeslovanským. Stoly mali spočiatku veľmi jednoduché tvary.

Stoly, ktoré uvádza R. Bednárík vo svojej knihe Ľudový nábytok vo zväzku 4, sa nám na Kysuciach nepodarilo zachrániť. V múzeu sa nachádza stôl, ktorý sa podobá bedni. Zásuvka siaha až k zemi a otvára sa od seba na spôsob jednokrídlovej kasne. Je to tzv. skriňový stôl s hrubou drevenou doskou, ktorý sa nachádza v obytnom dome rodiny Cingel'ovcov z usadlosti Hruškuliakovia z Riečnice. Vo vyšnej izbe u Hruškuliakov (je to dom o dvoch koncoch) je menší stôl s vyrezávaným podstolím, vrchná doska už nie je súčasťou tohto stola. Je z mäkkého dreva a chýba tu aj zásuvka (tzv. šufel). Nohy stola sú spojené vrchnými a spodnými žliabkovanými trávníkmi.

V obytnom dome U Rybov sa nachádza väčší stôl s vyrezávaným podstolím a dvoma zásuvkami. Na podstolí je položená bukovaná doska, ktorá pozostáva z troch hrubších dosiek, ktoré sú spojené čapovaním. Podstolie je vyrobené tiež z tvrdého dreva, ktoré je namorené červenou farbou. Ostatné stoly, nachádzajúce sa v skanzene, majú autentickú podobu.

Tradičný sedací nábytok na Kysuciach mal v minulosti jednoduchú formu. Tvorili ho zväčša lavice. Stoličky sa vyskytovali ojedinele, ale aj napriek tomu sa v skanzene nachádzajú dva kusy. Je to stolička s vyrezávaným operadlom. Sedacia doska má lichobežníkový tvar a sú do nej šikmo zapustené 4 palicovité nohy. Profílované operadlo so srdcovitým výrezom je zapustené do výrezu v doske. Sedacia časť dosky je 31 × 31 cm, operadlo je vysoké 37 cm a šírka stoličky je 23 cm. Je vyrobená z bukového dreva, ktoré je čiastočne popraskané a hnedý náter silno ošúchaný. Táto stolička sa nachádza v obytnom dome u Hruškuliaka.



*Stolička s vyrezávaným operadlom v dome u Hruškuliaka, Foto: H. Kotvasová.*

Druhý kus stoličky sa nachádza v obytnom dome u Hruškuliaka v dome narodenia. Je to novší typ sedacieho nábytku. Je vyrobená z jaseňového dreva. Sedacia doska je spevnená kovovou esovitou sponou. Šikmo vsadené operadlo je ozdobne vyrezávané, v strede dosky je zdobené so srdcovitým výrezom na dva prsty, ktorý slúžil na lepší presun po miestnosti.

Okolo stola boli zvyčajne umiestnené lavice. Buď sú to lavice s operadlom, ako sú v obytných domoch u Rybov, v Potoku alebo u Hruškuliaka II. V obytnom dome u Poništov a u Hruškuliaka I sa nachádzajú lavice s doskovými nohami. Sedacia časť týchto lavíc bola spájaná čapovaním a v neskoršom období klincami. Šírka sedacej časti je 48 cm. V skanzene sa nachádzajú aj lavičky menšieho tvaru, ktoré nie sú nijakým spôsobom opracované. Sú to lavice, ktoré slúžili na odkladanie hrncov, vedier s vodou a iného kuchynského náradia. Tiež na týchto lavičkách jedávali menšie deti a sedávali na stolcoch. V usadlosti u Hruškuliaka v dome narodenia sa nachádza lavica s jednou nohou, z druhej strany je pripevnená o škáru zrubu. Tiež slúžila ako odkladací priestor.



*Odkladacia lavička s jednou nohou v dome u Hruškuliaka, Foto: H. Kotvasová.*

Stolce v skanzene majú tiež rôzny tvar. Tie, ktoré sa nachádzajú v maštaliach, nie sú tak dôsledne opracované. Je to len kus hrubej dosky, ani nie ohobľovanej, do ktorej sú vsadené 4 nohy z konára stromu. Iný druh stolca, ktorý sa nachádza v maštali je

prerazeny samorast, ktorý má jednu nohu kratšiu ako tie tri. Stolčeky sa používali vo veľkej miere aj v obytnej časti domu, kde bývali zväčša umiestnené pred pecou (šporhelom). Na týchto stolcoch sa sedávalo, keď sa podkurovalo v peci alebo čistili zemiaky. Sedacia časť bola už upravovaná – hobľovaná, niektoré stolce sú natreté alebo lakované. Tvar stolca, ktorý sa nachádza v obytnom dome v Potoku je nasledovný: vrch dosky má oválny tvar, v strede dosky je vyrezaná obdĺžniková diera na držanie. Do vrchnej dosky zospodu sú nabité 4 hrubé kónické palicovité nohy. Stred dosky je zúžený a jej okraje sú zaoblené.

Väčšia časť stolčekov, ktoré sa nachádzajú v múzeu, má doskovité nohy, ktoré sú pospájané klincami z vrchnej strany, zospodu sú spojené úzkou látkou na lepšiu stabilitu. Na Kysuciach, ako si spomína pán J. Fulek, za stolec sa používal aj dedko s babkou, ktorý zvyčajne slúžil na kutie kosy. Keď sa driapalo perie alebo sa prišlo veľa ľudí modliť k zomretému, tak sa bežne sedávalo aj na takýchto stolcoch. Deti tento druh stolca používali zase ako hračku, ktorá slúžila ako koník.

## 2. Nábytok na ležanie

Miesto na spanie bolo závislé od priestoru izby a počtu členov rodiny. Postele v skanzene sú zvyčajne umiestnené v ľavom kúte izby. V posteli zvyčajne spali 2 dospelé osoby, deti zvykli spať pod nohami rodičov. Ako vložka do postelí sa využíval vak z vrecoviny, tzv. strožliak, ktorý bol naplnený slamou. Na prikrytie sa používali periny naplnené husím perím. Postele sú dielom stolárov náaturistov, niektoré postele, ktoré sa nachádzajú v skanzene, sú nerozoberateľné na hranatých nohách s nízkymi rovnými čelami bez náteru. Iným druhom postelí sú postele s vyrezávanými čelami. Sú natreté hnedou farbou a sú už rozoberateľné. Niektoré postele majú široké bočnice, aby tak človek nemohol z postele hneď vypadnúť.

Okrem postelí sa bežne na Kysuciach využívali na spanie lavice, ktoré boli široké na mužský chrbát a pece. Na peci spávali zväčšia starí ľudia alebo deti. Deti spávali tiež v kolískach alebo v tzv. žrdkách, ktoré boli umiestnené priamo nad posteľou rodičov.

V skanzene sú tiež poľné kolisky, ktoré sa používali na spanie detí pri práci na poli. Kolíska poľná, „kôň“, pozostáva z opracovaného vodorovného dreveného klátika, do ktorého sú navŕtané 4 diery a do týchto dier sú šikmo upevnené 4 palicovité nohy. Na vodorovnú žrdku sa upevnila plachta, do ktorej sa položilo dieťa na spanie. Okrem „koňa“ sa používala poľná kolíska o troch žrdkách, nazývaná „kolibačky“. Tieto žrdky boli na konci prevŕtané a spoločne upevnené koženým remenom. Na jednej strane nohy bol niekde v strede prevŕtaný drevený kolík, na ktorý sa pripievala plachta.

Iným druhom kolisky bola kolíska na spanie doma. V skanzene sa nachádzajú 2 druhy kolísk.



### 3. Skriňový alebo odkladací nábytok

Medzi najjednoduchší odkladací nábytok patrí žrd', ktorá slúžila na odkladanie šatstva. Je umiestnená pod stropom priamo nad pecou. Žrd' je vsadená do doskovitého otvoru, ktorý je pripevnený o strop. Znázornenie takto odkladacieho priestoru môžu návštevníci Kysuckého skanzenu vidieť v usadlosti do Hruškuliaka I. v spodnej časti izby. V kysuckých rodinách sa na odkladanie šatstva, a hlavne na sušenie šindľa, využívali aj poliene. Sú to vlastne 2 páry brvien, idúce naprieč izby. Poliene sú vsadené do konštrukcie stavby. Tento druh odkladacieho priestoru môžeme vidieť v dome u Poništov a u Hruškuliaka v dome rodiny Cingel'ovcov.



*Pohľad na skrinku v okne, polenie a žrdky v jednej izbe v dome u Hruškuliaka,  
Foto: H. Kotvasová.*

Ďalším odkladacím priestorom boli fogaše na odkladanie tanierov a džbánikov. Okrem domu u Rybov a cholváрку sú fogaše zastúpené v každej izbe. Fogaš pozostáva z dlhšej zadnej dosky, na jej dolnej časti sú vsadené drevené kolíky na zavesenie hrnčekov. V hornej časti vyčnieva dlhá lišta, o ktorú sa opierajú taniere.



*Fogaš na odkladanie v dome drotára, Foto: H. Kotvasová.*

Iným druhom odkladacieho nábytku boli závesné police, ktoré sa používali na odkladanie misiek a hrnčekov. Takýto druh police môže návštevník vidieť u Hruškuliaka vo vyšnej izbe.



*Závesná police v dome u Hruškuliaka, Foto: H. Kotvasová.*

Medzi odkladací nábytok skriňového charakteru patria 2 kredence. Jeden z nich je umiestnený v dome mladuchy v Potoku. Je to novší typ kredenca, ktorý je natretý bielou farbou. Horná časť je presklená. Je rozdelená policou na 2 časti, kde sú umiestnené hrnčeky a porcelánové misky. Spodná časť je skrinková. V dome u Poništov je starší typ kredenca, ktorý je zhotovený z dosák. V spodnej časti je skrinka, v strede je presklená vitrína, nad ktorou je ešte otvorený priestor na odkladanie.

Najväčšie zastúpenie z odkladacieho nábytku v skanzene majú šatné truhly, ktoré do domu prinášala nevesta. Zvyčajne bývali najpestrejším nábytkom v izbe. Truhly sú vyrobené z mäkkého dreva. Bočné dosky sú v rohoch spájané na rybinu. Olištovaný rovný vrchnák je pripevnený o zadnú stenu truhly kovovými pántami. V strede čelnej steny truhly sa nachádza zámka na kľúč. Na jej bočných stranách boli upevnené kovové rúčky na ľahšie prenášanie. V hornej strane truhly, vo vnútri, po ľavej strane je úzky priečinok so sklápacím vrchnáčikom, ktorý sa používal na odkladanie stúh a iného drobného materiálu pri ženskom odevu.

Tieto truhly sú zvyčajne maľované nejakým ornamentom. V dome u Poništov je šatná truhla zdobená tulipánmi. Predná časť truhly je rozdelená na 3 polia, v každom poli je 1 tulipán. V dome mladuchy v Potoku sa nachádza truhla s rastlinným motívom.



*Truhla u mladej nevesty, Foto: H. Kotvasová.*

Truhlu s kvetinovým vzorom môžeme vidieť v dome drotára u Rybov. V ostatných objektoch nie je možné opotrebovaním zistiť, o aký motív ide. To bude úlohou reštaurátorov, aby sa s truhlicami pohrali.



Okrem šatných truhiel v skanzene môžu návštevníci vidieť aj truhly zdobené vrubozom, ktorých dosky sú štiepané, nie pílené. Takéto truhly majú tvar veka lomenej strechy. tento druh truhly je umiestnený v pitvore u Poništov. Ornamenty sú robené kružidlom. Sú to ornamenty geometrických tvarov. Truhly robené šindľovou technikou sú už z obytnej časti premiestňované do sýpok a humien. V dome u Hruškuliaka je strovná truhla, ktorá je menších a užších rozmerov bez ornamentu. Je položená na zemi vedľa pece.

Zaujímavosťou v dome u Hruškuliaka rodiny Cingel'ovcov je odkladací priestor vytvorený priamo v okne domu. Vo vnútri okna sú vytvorené police a z vnútornej strany izby sú na trám okna pripevnené dve dvierka na zatváranie. Aj takýmto spôsobom gazda využil nedostatok truhiel na potraviny.

#### 4. Interiérový nábytok

V skanzene medzi tento druh nábytku môžeme zaradiť aj stojan na lúč – fakle. Pozostáva z dvoch bukových driev spojených do kríža. V strede je zadlabaná vysoká latka obdĺžnikovitého prierezu. Jej horná časť má z jednej strany vyrezané zárezy, tzv. zuby, na ne je napojená horná časť s hrotom – železným štipcom kliešťovitého tvaru. Do neho sa upevňovala fakľa. Tieto stojany sa používali v tradičnom interiéri izby s hlinenou podlahou na svietenie.

Dovolím si tu ešte zaradiť stojak pre deti. Tento kus nábytku slúžil pre deti asi od 1 do 2 rokov. V skanzene sa nachádzajú 2 tieto stojaky, jeden je v dome narodenia u Hruškuliaka vedľa kolísky. Stojak má okrúhly tvar. Do spodnej dosky sú vsadené 4 palicovité drevá, pomocou ktorých je uchytená aj horná časť stojaka. Do nej je vyrezaný kruhový otvor. Druhý zo stojakov je v dome u Poništov, tento má tvar obdĺžnikový.

Do tohto druhu nábytku môžeme ešte zaradiť vešiaky, lyžičníky, ktoré sú umiestnené v každej izbe pri peci, soľničky, koreničky, zrkadlá.

#### LITERATÚRA

MARÁKY, P. 1984: Význam záchranného výskumu v múzejnej praxi. In: Národopisné informácie bulletin, Národopisný ústav SAV a SNS pri SAV Bratislava, roč. č. 1.

BEDNÁRIK, R. 1949: Ľudový nábytok. Turčiansky Sv. Martin, Muzeálna slov. spol., 49 s.

MARÁKY, P. 1984: Význam záchranného výskumu v múzejnej praxi, s. 82. In: Národopisné informácie bulletin, Národopisný ústav SAV a SNS pri SAV Bratislava, roč. 1.

BEDNÁRIK, R.: Ľudový nábytok, MSS v Turčianskom Sv. Martine s. 7.